

2000' Lİ YILLARA DOĞRU TÜRKİYE' DE NÜFUS VE İSTİHDAM

Mehmet ÇİFTLİKLİ (*)

ÖZET

İktisadi ve sosyal değişmelerin ve gelişmelerin ana unsuru insan faktörüdür. Beşeri, doğal kaynakların ve güzelliklerin, tarihi zenginliklerin ve medeniyetlerin değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi insan unsuru ile olmaktadır.

Ülkemiz için nüfus ve ona bağlı olarak istihdamdaki gelişmeler üretimi önemli ölçülerde arttırmıştır. 1923-85 döneminde işgücü miktarı 3 misli artarken üretim 7 misli artmıştır.

İşgücünün ve istihdamın bütün dünyada olduğu gibi teknolojik ve ekonomik değişimlere bağlı olarak ülkemizde de sektörler itibariyle, vasıf olarak, kadın-erkek işgücü olarak yapısal değişmelere uğradığı da bir gerçektir.

Diğer taraftan, 21. yüzyıla yaklaştığımız şu günlerde artık, işgücünün performansı, verimliliği, sosyal davranışları giderek önem kazanmakta; eğitilmiş ve vasıflı işgücü ön planda tutulmaktadır. Bu nedenle bütün kamu ve özel kuruluşlar kalkınmanın en önemli unsuru olarak "beşeri kaynağın" niteliklerinin geliştirilmesini temel ilke kabul etmişlerdir. Diğer bir anlatımla, kalkınmanın anahtarını insangücü ve onun verimliliğinde aramaya başlamışlardır.

1. Giriş

Bütün iktisadi ve sosyal faaliyetlerin amacı kişinin ve toplumun refahıdır. Ülkeler bu amaca ulaşmak için iktisadi ve sosyal gelişmelerini mümkün mertebe hızlandırmak ve neticede vatandaşlarının hayat ve refah seviyelerini yükseltmek isterler. Her milletin ve bütün iktisadi sistemlerin gayesi budur. Bu gayeyi tahakkuk ettirebilmek, yani insanların hayat seviyesini geliştirebilmek için, insan ihtiyaçlarını tatmin gayesiyle kullanılan her türlü madde ve mamulün daha bol ve daha iyi bir şekilde üretimi gerekmektedir. Bu üretimin miktar itibariyle çoğaltılabilmesi ve vasıf itibariyle geliştirilebilmesi için her ülke beşeri kaynaklarını azami ölçüde değerlendirmek ve kullanmak zorundadır.

(*) Yrd.Doç.Dr., D.E.Ü. İ.I.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Hem beşeri kaynakların değerlendirilmesi, hem de diğer üretim faktörleri, doğal kaynaklar, tabii güzellikler, tarihi zenginlikler ve medeniyetlerin değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi insan unsuru ile oluşmaktadır. İnsan unsurunu hesaba katmadan üretimi planlamak, yönlendirmek, kontrol etmek ve pazarlamak mümkün değildir. Üretim tarzı ne kadar değişirse değişsin, ister otomasyon ister tamamen kompitürize olsun, insan gücü veya beşeri faktör üretimin birinci ve temel faktörüdür.

Gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal hayatta insan unsurunun emeği, fikri, bilgi ve becerisi olmadan hiçbir şey yapılamıyor denilebilir. Çünkü bir müteşebbisin katkısı ve yönlendirici gücü devreye girmeksizin tabii kaynakların ve sermaye kaynaklarının tek başlarına ne kendilerini ne de kendilerinin dışında kalan diğer kaynakları seferber edip değerlendirmesi söz konusu olmadığı halde, insan kaynağının önce kendisini, daha sonra da diğer kaynakları harekete getirip, değerlendirmesi mümkün olabilmektedir. Bu da o ülkenin nüfusu ile istihdam seviyesine ve yapısına bağlıdır.

2. TÜRKİYE' DE NÜFUS-İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

2.1. NÜFUS

Osmanlı İmparatorluğu' nun 19'uncu asra kadar olan sürede, ülke nüfusunu gösterecek kesin rakamlara sahip değiliz. Çünkü Osmanlı toprakları savaşlar dolayısıyla devamlı değişiklikler gösteriyordu. Bununla birlikte padişahların büyük nüfus ve arazi sayımları yaptıkları bilinmektedir. Meselâ 16. asrın sonunda (1592' de) Osmanlı İmparatorluğu' nun nüfusu 32 milyondur. Aynı devirde İngiltere 6, Fransa 15, Almanya 17,5 milyondur. Bu dönemde Osmanlı nüfusu Dünya nüfusunun %6' sına sahipti. 1844 yılında yapılan sayımda da devletin nüfusu 36,5 milyondur. Cumhuriyetin ilk nüfus sayımında (1927' de) Türkiye' nin nüfusu 13.6 milyondur. 1950 yılında 20.9 milyon, 1970 yılında 35.6 milyon oldu. Bu son rakam Dünya nüfusunun yaklaşık %1' ini oluşturmuştur. 1990 son nüfus sayımında ise Türkiye' nin nüfusu 56,5 milyon olmuştur. Türkiye' nin nüfusu 63 yılda (1927-90 döneminde) yaklaşık 43 milyon artmıştır. %2.2' lik yıllık nüfus artış hızı ile Türkiye' nin nüfusu 2000 yılında 70 milyon, 2010 yılında 85 milyon (%2,1 artış hızı ile) ve 2020 yılında da (%1,7 artış hızı ile) 100 milyon olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye' nin yıllık nüfus artış hızı giderek düşmekle birlikte Avrupa ülkelerinden ve Rusyadan yüksek; Hindistan, İran, Irak, İsrail ve Meksika'dan

düşüktür.

Avrupa Konseyi Nüfus Komisyonu tarafından hazırlanan bir rapora göre, Türkiye konsey üyeleri arasında yılda % 2,2 nüfus artışı ile en hızlı büyüyen ülke durumundadır. Nüfus artış hızının Avrupa ülkelerinde azalma ve hatta durma noktasına geldiği bildirilen raporda, Türkiye'nin "gençleştiği", buna karşılık Avrupa'nın giderek yaşlandığı belirtilmektedir. Örneğin Türkiye'de 15 yaşından küçüklerin oranı % 36 iken, Avrupa'da % 19'dur.

Öte yandan adı geçen raporda 65 yaş ve üstündekilerin Türkiye'de nüfusun % 4'ünü oluşturduğu, aynı yaş diliminin İsveç'te % 18, Norveç'te % 16, Danimarka, İngiltere ve Almanya'da % 15'lere ulaştığı açıklanmaktadır. (Milliyet Gazetesi; 18.4.1988: 7; DPT; 1989: 164; TOBB; 1990: 40-42)

Nüfus bakımından Türkiye'nin potansiyeli Avrupa ülkelerine göre zengin olup, bu potansiyel Türkiye'deki çalışma çağındaki nüfusu daima genç ve dinamik tutucu eğilimini göstermekte kalmayıp, yetişmiş işgücüyle AT ekonomisine de katkıda bulunacağı söylenebilir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi AT ülkeleri ile Türkiye nüfusu incelendiğinde, 2000 yılına kadar AT nüfusunun 7 milyon artacağı, buna karşılık Türkiye'nin nüfusunun en düşük tahminle 16 milyon artacağı hesaplanabilir.

Toplam AT nüfusu 1985' ten 2025' e kadar hafif (%2' lik) bir düşüş gösterecektir. En yüksek sayı 2000 yılında (330 milyon civarında) olup, bu tarihten sonra düşüş başlayacağı belirtilmektedir. 1965' te 72 milyonu, 1985' te 64 milyonu olan 15 yaşından küçük çocuk sayısı 2025 yılında 49 milyona düşmüş olacaktır. Öte yandan 1965' te 32 milyon ve 1985' te 43 milyon olan 65 yaşını geçmiş nüfus sayısı 2025 yılında 65 milyonu bulacaktır (ECNEWS; 29.2.1988:)

Görüldüğü gibi Türkiye' deki nüfus yapısı ve gelişimi AT ülkelerinin tam tersidir. Avrupa yaşlanırken Türkiye gençleşiyor.

---

(1) Milliyet Gazetesi, 18.4.1988, s. 7.

- DPT, Altıncı beş Yıllık kalkınam Planı (1990-94), s.164.

- TOBB, İktisadi Rapor (1990), 40-42.

(2) EC NEWS, Sayı : 9, 29.2.1988, s.4.

Sosyal ekonomi ve İktisadi gelişme bakımından, nüfusu aynı olan iki ülkeden, yetişkin nüfus oranı çocuk ve yaşlı nüfusa nazaran fazla olanda "emek-arz kapasitesi" daha yüksektir. Buna karşılık çocuk ve yaşlı nüfus oranı fazla olan ülkede "emek-arz kapasitesi" azalır. Böyle bir ülkede çocuk ve yaşlı nüfus üretime katılmadığından da toplam nüfusun tüketim fonksiyonunu artırır. Bu yönüyle ülkemiz üretken ve dinamik bir nüfusa sahip görünmektedir.

Diğer yönden Türkiye açısından olumlu bir değerlendirme kabul edilen bir başka gelişme bağımlılık oranının giderek azalmasıdır (*). Örneğin 1965 yılında bağımlılık oranı binde 849 iken 1980 yılında binde 781, 1990 yılında binde 667 olmuştur. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının son yılında öngörülen bağımlılık oranı ise binde 639'dur. 2000'li yıllarda bu rakam daha da düşecektir. Yani Türkiye'de çalışma çağındaki (15-64 yaş grubu) her bin kişiye düşen çocuk ve yaşlı nüfus azalacaktır. Türkiye 2000'li yıllarında bugünkü AT ülkeleri, A.B.D. ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerdeki bağımlılık oranlarını yakalayacaktır. Bugün bu ülkelerdeki bağımlılık oranı binde 500 dolaylarındadır (TOBB; 1990: 43).

Sosyal ve İktisadi kalkınma ile yakından ilişkili bir kavram olarak ülkemiz nüfusunun okur-yazarlık durumuna bakılacak olursa büyük bir gelişme kaydedildiği görülür. Örneğin 1983 yılında %73 olan okur-yazarlık oranı 1985 yılında %82,3, 1990'da %90,7 olmuştur. 14-44 yaş grubunda bu oran daha da yüksektir.

Nüfus konusunda dikkat edilecek önemli husus, ailelerin bakabilecekleri, eğitebilecekleri çocuk sayısına sahip olmaları yanında, devletin bu nüfusu vasıflı, eğitilmiş ve üretken bir hale getirmesidir. Fakat Türkiye dahil birçok ülkede birçok nedenlerden dolayı, zengin ve kültürlü aileler belli bir sayıda çocuk sahibi olabilecekleri ve onları iyi bir şekilde yetiştirebilecekleri halde, hiç çocuk edinmemektedirler veya çok az sayıda çocuk sahibi olmaktadır. Aksine fakir ve kültür seviyesi düşük aileler de bakamayacakları ve eğitemeyecekleri sayıda çocuk sahibi olmaktadır. Esasen ters yönde gelişen bu hareketi devletler ve hükümetlerin belli plan ve politikalarla önlemeleri gerekmektedir.

(*) Bağımlılık Oranı = $\frac{\text{Yaşlı Nüfus} + \text{Çocuk Nüfusu}}{\text{Faal Nüfus}}$ olarak gösterilir. Diğer bir ifadeyle

çalışma çağındaki (15-64 yaş grubu) her bin kişiye düşen çocuk ve yaşlı nüfustur.

(1) TOBB, İktisadi Rapor (1990), s.43.

TABLO: 1

AT VE TÜRKİYE'NİN NÜFUSU VE NÜFUS YOĞUNLUĞU

AT 2000 ÜLKELERİ (TAHMİN)	1985	1980-85 DÖNEMİ NÜFUS YOĞUNLUĞU (KİŞİ)	YÜZÖLÇÜMÜ (1000 KM2)	NÜFUS	
F.ALMANYA	-0.27	58822	61049	249	245
FRANSA	0.29	56252	55281	554	102
İTALYA	0.30	59108	57081	301	190
HOLLANDA	0.45	15180	14454	41	353
BELÇİKA	0.07	9964	9858	31	318
LÜKSEMBURG	-0.05	349	366	3	127
İNGİLTERE	-0.09	55209	56639	244	232
İRLANDA	1.11	4117	3551	70	51
DANİMARKA	0.16	5249	5116	43	119
YUNANİSTAN	0.59	10394	9872	132	75
İSPANYA	0.83	43362	38819	503	77
PORTEKİZ	0.84	111543	10129	92	110
AT TOPLAMI	0.37	329.160	322.215	2255	143
YUNANİSTAN + İSPANYA + PORTEKİZ	58.820	64.910	0.92	727	81
TÜRKİYE	50.664	66.453	2.22	775	65

DPT, 1987

Eğer bir ülkede nüfusun üretici fonksiyonu, tüketici fonksiyonundan kuvvetli ise, yani toplam nüfus tükettiğinden faz üretiyorsa böyle bir ülkede, nüfus artışı iktisadigelişmeyi hızlandıran itici bir kuvvet olur. Mesela iki Almanya birleşmeden evvel F.almanya'da 1 m² de 245 kişi yaşadığı halde nüfus kafi gelmemiş olup nüfus azlığı iktisadi gelişmeyi engelleyen bir darboğaz görüldüğünden çare olarak hariçten emek ithali yönüne gidilmiştir. Buna karşılık, şayet bir ülke nüfusu, tüketimine yetecek kadar üretiyorsa, nüfus gelişmeyi engelleyen bir unsur olabilir (Zaim:1973:45)

TABLO: 2 TÜRKİYE'DE NÜFUSUN ÜÇ ANA YAŞ GRUBUNA GÖRE DAĞILIMI VE BAĞIMLILIK ORANLARI

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	0 - 14		15 - 64		64 +		Bağımlılık Oranı (Binde)
		Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%	
1965	31.391	13.1691	41.9	16.9979	54.1	1.243	4.0	849
1980	44.737	7.500	39.1	25.116	56.1	2.121	4.8	781
1990	56.570	20.260	35.8	33.939	60.0	2.371	4.2	667
1994	61.825	21.287	34.4	37.724	61.0	2.814	4.6	639

Kaynak: 1) DPT, Altıncı Beş yıllık Kalkınma Planı, s.164.

2) TOBB, İktisadi Rapor (1990), s. 42.

Batı Avrupa ülkelerinde nüfus arttıkça milli zenginlik de artmıştır. 1815-1914 döneminde (Bir yüzyıllık dönemde) İngiltere' nin nüfusu 18 milyondan 45 milyona; Almanya' nın nüfusu ise 13 milyondan 40 milyona çıkarken aynı yüzyıl içinde İngiltere' nin milli serveti 45,5 milyardan 450 milyara; Almanya' nın milli serveti ise 40 milyardan 400 milyara ulaşmıştır. Her iki ülkenin nüfus artışı 3' er kat olurken, milli servet artışı 10' ar kat olmuştur.

1960' larda Japonlar geliri iki misline çıkarma programı uygulamışlardır. Eğitime verilen önemin yanısıra savaş sonrası Japonya' nın hızlı kalkınmasında yüksek kalite, iyi eğitim görmüş ve gelişmiş teknolojileri anlayabilecek iş gücünün bol miktarda bulunması önemli rol oynamıştır. Tabii ki, bu programın başarılı olmasında Japonya' nın teknolojik yenilikleri yakından takip etmesi de etkili olmuştur. Bu program ile milli gelir 10 sene yerine 7 senede iki katına yükselmiştir. Japonya' nın ekonomik stratejisini tayin eden şu faktörler Türkiye ve diğer ülkelere örnek alınacak niteliktedirler.

1. Milli şuur, dayanışma ve bütünleşme hareketleri.
2. Sermayeyi kuvvetlendirme, büyümeyi hızlandırıcı endüstrileri destekleme.
3. İhracatı teşvik etme.

4. İşgücü ve teknolojiyi geliştirme.

5. Sosyal istikrar sağlama (Çiftlikli; 1990: 168).

Altını çizerek söylemek gerekir ki, Japonya'nın bugünkü ekonomik seviyeye gelmesinde 1950'lerde dahi bilim ve teknoloji ile insan kaynaklarını geliştirmeyi kalkınmanın bir parçası olarak gördüğü gerçeği yatmaktadır.

Bizim ülkemiz de Batılılar ve Japonya gibi en büyük sermayesi olan insan unsurunu en iyi şekilde istihdam ederek bu ülkeler düzeyine çıkabilecektir.

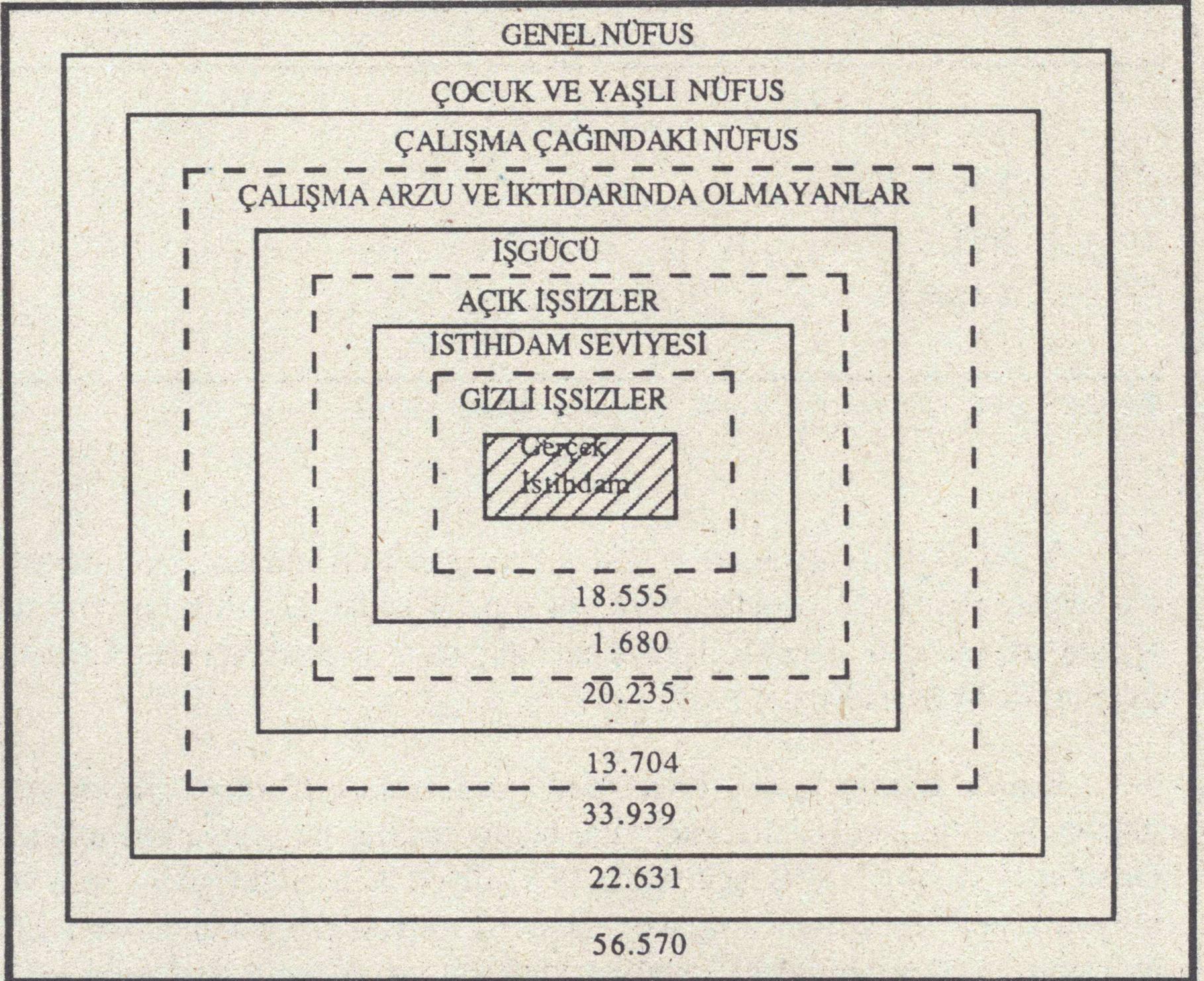
2.2. İŞGÜCÜ

Çalışma çağında olup, çalışma arzu ve iktidarına sahip bulunan cari ve geçer ücret hadlerinde emeğini arzetmeye hazır durumdaki kişilerin meydana getirdiği topluluğa "işgücü" adı verilir (Yalçıntaş; 1988; 67). Diğer bir ifade ile, işgücü bir ülkedeki nüfusun üretken durumunda bulunan yani iktisadi faaliyete katılan kısmı demektir. İstatistik terimiyle işgücü, genellikle 14 yaşından yukarı ve 65 yaşını aşmamış olup kazanç getirici bir işte çalışanların toplamını ifade etmektedir.

Genellikle bir ülkenin nüfusunu çağ- içi nüfus ve çağ-dışı nüfus olarak ikiye ayırmak mümkündür. 0-14 yaş grubu çağ-dışı nüfusu, buna karşılık 15-64 yaş grubu çağ- içi nüfusu teşkil etmektedir. 65 ve sonrası yaş grubu da çalışmayan nüfus kabul edildiğinden çağ-dışı nüfusa dahil edilir.

Bir ülkedeki toplam işgücünü (emek arzı) bulmak için çalışma çağındaki nüfustan (15-64 yaş grubu) çalışma arzu ve iktidarında olmayanları çıkarmamız gerekmektedir. Örneğin Türkiye'de 1990 yılında çalışma çağındaki toplam nüfus 33.9 milyondur. Bundan çalışma arzu ve iktidarında olmayanlar 13.7 milyon kişi düşüldüğünde toplam işgücü (emek arzı) 20.2 milyon olmaktadır. (Bkz. Grafik:1) Bu rakam ABYKP sonunda 20.9 milyon olacaktır (Bkz. Tablo:3).

GRAFİK: 1
TÜRKİYE'NİN NÜFUSU-İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM DURUMU
(1990 YILI)

1. Genel Nüfus - Çalışma Çağındaki Nüfus = Çocuk ve Yaşlı Nüfus

Genel Nüfus - Çocuk ve Yaşlı Nüfus = Çalışma Çağındaki Nüfus

2. Çalışma Çağındaki Nüfus - Çalışma Arzu ve İkt. Olmayanlar = İşgücü

3. İşgücü - Açık İşsizlik = İstihdam Seviyesi

4. İstihdam Seviyesi - Gizil İşsizlik = Gerçek İstihdam Seviyesi

5. İşgücü Seviyesi - İstihdam Seviyesi = İşsizlik

TABLO: 3

TÜRKİYE'NİN YURTİÇİ İŞGÜCÜ-İSTİHDAMI

(15 + Yaş) (Bin kişi)

	1989	1994
Sivil İşgücü	18.680.0	20.937.0
Sivil İstihdam	16.802.0	19.117.0
İşsiz	1.878.0	1.820.0
İşsizlik Oranı	10.1	8.7

Kaynak : DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.182.

Türkiye' deki işgücü arz ve talebi kısaca incelendiğinde, planlı dönemin başlangıcı olan 1962 yılından 1982 yılı sonuna kadar 25 yıllık bir dönemde, işgücü arzının %50 oranında, işgücü talebinin de %35 oranında artış kaydettiği görülmektedir (Karaduman; 1988)

İşgücü arzının işgücü talebinden fazla artması Türkiye' nin devamlı gündeminde tutulan işsizlik konusunu bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır. Örneğin 1987 yılında sivil işgücü arzı 18.8 milyon iken, sivil işgücü talebi 16,5 milyon kişidir. Bu durumda işgücü fazlası 2.2 milyon kişi olarak hesaplanabilmektedir. Ayrıca tarımdaki işgücü fazlası ile bu rakam 2.8 milyon kişiye ulaşmaktadır. DPT' nin vermiş olduğu bu veriler doğrultusunda 1987 yılında genel işsizlik oranı %15.2' dir. Bunun %3.2 si tarım sektöründen kaynaklanmaktadır. DPT' nin hesaplarına göre 1989' da %10.1 oranında gerçekleşen işsizliğin, 1994 yılında %8.7 oranında olacağı beklenmektedir.

Öte yandan planlı dönemin başlangıcından bu yana işgücüne katılma oranları Türkiye' de devamlı düşme eğilimi göstermektedir.

$$\text{İşgücüne katılma oranı : } \frac{\text{Çalışanlar + İşgücü fazlası}}{\text{Toplam nüfus}}$$

Formülü ile yapılan hesaplamalarda Türkiye' deki işgücüne katılma oranı 1983 yılında %37 iken 1987 yılında %35.4 olmuştur. Eğer toplam nüfust içinde 0-14 yaş grubundaki çocuk nüfusunu nazari itibare almazsak, aynı yıllardaki işgücüne katılma oranları sırayla %59.1, %55 olmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde ise işgücüne katılma oranları Türkiye' ye göre daha yüksek bulunmaktadır.

2.3. İSTİHDAM

İstihdam, üretime yönelen emek faktörünün kullanımı demektir. Çalışma arzu ve iktidarında olan işgücü miktarından (işgücü arzı) açık işsizler çıkarıldığında istihdam seviyesi (miktarı) bulunur (Bkz.Grafik: 1). İş piyasasına emeğini arzeden ve uygun istihdam şartları içinde iş bulup, çalışanların toplamı istihdam seviyesini meydana getirir.

Bazı ekonomik göstergelerde olduğu gibi istihdam konusunda da Türkiye için kesin ve net rakamlar vermek farklı hesaplamalardan dolayı mümkün olmamaktadır. Nitekim 1980 nüfus sayımında 15+yaş net 16.7 milyon insan çalıştığını beyan ederken DPT' nin işgücü piyasası tablolarında bu rakam 15.2 milyondur. Böylece DPT' de istihdam 1980 itibarıyla 1.5 milyon düşük gösterilmiştir. Dolayısıyla aynı yılda DPT' nin verilerinde işsizlik 2.531.700 gösterilirken DİE' nin verilerinde 1.025.000 kişi olarak görülmektedir (Bkz.Tablo: 3). Aynı şekilde 1985 nüfus sayımında 15+yaş 18.7 milyon insan çalıştığını beyan ederken DPT' de yuvarlak olarak 16 milyon alınmıştır.

Türkiye' deki istihdamdaki büyüme oranı Avrupa ülkeleri ve Sanayileşmiş ülkelere daha yüksektir. 1984-89 döneminde ortalama %2.3 lük büyüme oranına ulaşılmıştır. Bu oran toplam 24 OECD ülkesinin aynı dönemdeki ortalama %1.25 lik istihdamdaki büyüme oranının hemen hemen iki katıdır (TOBB; 1990;67)

Fakat istihdamın sektörler itibarıyla dağılımı "tarımda" yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte Türkiye' de istihdam, sanayileşme ve kalkınma hamleleri içinde nisbi olarak giderek tarımdan sanayii ve hizmetler sektörüne kaymaktadır. 1927 yılında tarımda çalışan nüfus %78.2, sanayii kesiminde çalışan %7.4 ve hizmetler kesiminde %14.4 idi. 1950 yılına kadar bu oranlar pek fazla değişmemekle birlikte 1950' li yıllarda ve özellikle planlı kalkınma döneminden sonra istihdamdaki gelişmeler giderek sanayii ve hizmetler sektöründe ağırlık kazanmıştır. Örneğin 1965 yılında tarımın payı % 71.8 iken, 1979' da %62.5, 1987' de % 56.2 olmuştur.Sanayiinin payı aynı dönemde (1965-87) %10.5' den %14.1' e

yükselirken, hizmetlerin payı %17.7' den %29.7' ye ulaşmıştır. 1990 yılında tarımın payı % 49.2, sana-yinin payı %15.5 ve hizmetlerin payı % 35.2 olmuştur. 1994 yılında tarımın payı % 46.2' ye düşmesi beklenirken, sanayi payının % 17.5' e ve hizmetler payının % 36.3' e yükselmesi tahmin edilmektedir.

Türkiye' nin istihdam yapısındaki diğer bir gelişme kadın işgücünün de giderek artmasıdır. Aynı bir gelişme vasıflı-eğitilmiş işgücünde artış sağlanmasıdır. İstihdamdaki diğer bir gelişme GAP' taki enerji ve sulama projelerinin tamamlanması ile bölgedeki istihdamın bugünkü seviyesi olan 1.7 milyondan 2005 yılında 3.3 milyona yükselmesiyle Türkiye' deki toplam istihdam yapısını etkilemesidir.

TABLO : 4
DİE'YE VE DPT'YE GÖRE SİVİL İSTİHDAMIN 1980-85 TARİHLERİNDE DURUMU

	DİE'YE GÖRE		DPT'YE GÖRE	
	15 + YAŞ SİVİL İSTİHDAM		15 + YAŞ SİVİL İSTİHDAM	
	1980	1985	1980	1985
1.Türkiye Nüfusu	44737	50664	44737	50664
2.15 + Yaş Çalışma Çağı Nüfusu	27303	31654	27303	31654
3.Gayri Faaller	9557	11972	10240(*)	13548(*)
4.Sivil İşgücü Arzı	17746	19682	17063	18269
5.Çalışanlar (Sivil İşgücü Talebi)	16721	18709	15231.3	15955.1
6.İşsizler	1025	973	2531.7	2978.9
7.İşsizlik Oranı (%)	5.8	4.9	14.8	16.3
8.İşgücüne Katılma Oranı(%)	65.0	62.2	62.5	57.7

Kaynak: 1) DİE il Nüfusu (1980-1985)

2) DPT Yıllık Programları

* Çalışma Çağı Nüfusu ve İşgücü Arzı Farkı Olarak Tarafımızdan Hesaplanmıştır.

İstihdam konusu ile işsizlik arasında yakın bir ilişki mevcuttur. İşsizlik, çalışma arzu ve iktidarında olan kişilerin, cari ücret seviyesinde uygun bir iş bulamamalarıdır. İşgücü miktarından istihdam edilenler düşüldüğünde işsiz olan kişileri belirlemiş oluruz.

Ülkemizde işsizlik rakamları da kurumlara göre farklı hesaplanmakta ve istatistiki veri olarak da farklı görülmektedir. Tablo 4'de DİE'nin ve DPT'nin işsizlikli ilgili rakamları görülmektedir. Bu tablo incelendiğinde 1985 yılında DİE verilerine göre Türkiye'de 973.000 işsiz olduğu, DPT verilerine göre 2.978.900 kişinin işsiz olduğu görülmektedir. Bu durumda 1985 yılı işsizlik oranları DPT'na göre % 16.3 iken, DİE'ne göre % 4.9 dur.

DPT'nin verilerine göre bu oran 1987 yılında % 15.2 dir. DPT'nin verilerine göre sivil işgücü arzı ile işgücü talebi arasındaki işgücü fazlalığı olarak kabul edilen "işsizlik" rakam veya oranlarına gerçekten iş aramıyanlar dahil edilmeyince bu sayıların daha da düşeceği söylenebilir. DPT'na göre 1989'da işsizlik % 10.1 olarak gerçekleşmiş iken, 1994'de % 8.7 olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'de işsizlik her iki kurumun verilerine göre biraz düşmekte ise de, gelişmiş ülkelere göre yine yüksek görünüm vermektedir. AT ülkelerinde ortalama işsizlik oranı 1988'de % 10.5; OECD ülkeleri ortalamasının ise % 9 (1989'da) olduğu belirtilmektedir. Topluluk üyesi 12 ülkede 15.5 milyon yurttaşın hala işsiz olduğu da bilinmektedir. Gelişmiş bir ülke olan A.B.D.de işsizlik oranı bazı yıllar (1981-82) % 10'a kadar çıkmış olup, son yıllarda % 7 oranındadır (Furooq; 1985: 66).

3. İŞGÜCÜNÜN VERİMLİ KULLANIMI

Dünya nüfusunun ortalama % 40'ı çalışan insanlardan oluşmaktadır. Ülkeler, bu çalışan insanların işgücünü çeşitli verimlilik metod ve araçları ile, daha verimli hale getirmek gayreti içindedirler. Verimlilik üzerindeki yapılan araştırmalar da bunu göstermektedir. Çünkü verimlilik işgücü maliyetlerini, çalışma şartlarını ve işsizlik ve işletme yönetimini doğrudan ilgilendirmektedir. Kaynak ve emek israfını önlemek için ülkeler bu yola ister istemez başvurmuşlardır. Almanya'nın, Japonya'nın kalkınmasında ve bugünkü teknolojik üstünlüklerinde verimlilik metod ve araçlarının rolü büyüktür. Özellikle işgücünü daha fazla verimli hale getirmişlerdir.

Kalkınma için sihirli bir formül olmadığına göre, kalkınma sürecinde olan ülkemiz içinde verimlilik araç ve metodlarını seferber edebiliriz. Gerçekten bir ülkede ekonomik kalkınmanın temel faktörleri arasında o ülkedeki insanların gayretleri önde gelmektedir. Bu gayretler gösterilirken elbette o ülkenin tarihi, dini, kültürel değerleri ve yetenekleri de hesaba katılacaktır. Türkiye'de özel ve kamu işletmelerinde çalışan kişilerin verimliliğinin artırılmasıyla birçok ekonomik göstergeler değişecektir. Uluslararası rekabet şansımız artacağı gibi, enflasyon, fiyat artışları, tasarruf, yatırım ve işsizlikte olumlu gelişmeler görülecektir. Ancak, bunun için işgücüne eğitim, bilgi ve beceri kazandırılacak; ayrıca sevk ve idare geliştirilecektir.

4. SONUÇ

Dünyadaki değişen ve gelişen ekonomik, teknolojik ve endüstriyel sistemlerde insan gücü ve onun yapısı önemini korumaya devam etmektedir. Bazı ülkelerde nüfusun devletin siyasi, askeri gücünü arttırdığı kabul edilirken, bazı ülkelerde de nüfusun kalkınmanın "Motive edici" güçlerden biri olduğu kabul edilmektedir.

21. Yüzyıla yaklaşırken, en heyecan uyandırıcı atılımlarla, teknolojik, ekonomik gelişmeler içinde varlığını tarıma dayalı sanayileşme yolunda sürdüren Türkiye nüfus ve ona bağlı olarak işgücü bakımından zengin ve güçlü bir ülkedir.

Türkiye'nin nüfusu 63 yılda (1927 - 90 döneminde) 43 milyon artarak 57 milyon olmuştur. 2000 yılında 70, 2020 yılında bu nüfus 100 milyon olacaktır. Rusya ve AT ülkelerine göre genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan ülkemizin yıllık nüfus artış hızı % 2.2'dir. 1990'da binde 667 olan bağımlılık oranının 1994 yılında binde 639, 2000'li yıllarda da bugünkü sanayileşmiş ülkelerin oranında olacağı tahmin edilmektedir.

Son 40 yılda ülkemizin istihdam yapısında hayli değişimler ve gelişmeler olmuştur. İstihdam giderek tarımdan sanayi ve hizmetler sektörüne kaymıştır. Tarımın payı 1989 yılında ilk defa % 50'nin altına (% 49.3) düşmüştür. 2000 yılında bu payın % 20-25'lere düşeceği beklenmektedir.

Türkiye'nin istihdamdaki yıllık büyüme oranı da OECD ülkelerinin ortalamasının yaklaşık iki katıdır. Öyle görünüyor ki, Türkiye, bu durumdaki nüfus ve istihdam yapısı ile AT tam üyeliğine kabul edildiğinde yaşanan AT emek gücüne taze bir kan katkıda bulunacaktır.

Türkiye'nin istihdamı geliştirmek, işsizliği önlemek milli, toplumsal ve ekonomik bir sorundur. Bunun için;

- Mesleki ve teknik eğitimi-öğretimi geliştirmek,
- Çıraklık eğitimine önem vermek; özürülülere, gençlere, yetişkinlere meslek edinme yollarını araştırmak,
- Nüfus artışındaki çarpık gelişmeleri düzeltmek, sağlıklı ve kültürlü nesiller yetiştirmek,
- Köyden kente göçün mutlaka önlenmesi için çalışmak; köyde yaşamayı motive etmek,
- İşçi-işveren ilişkilerini milli menfaatler gözönünde tutularak iyileştirmek,
- Eğitim ve sanayi arasındaki ilişkileri güçlendirmek,
- Yatırımları arttırmak; küçük ve orta ölçekli teşebbüsleri geliştirmek ve böylece istihdamı arttırmak,
- İstihdam politikalarını olumsuz yönde etkileyen (maliye, sosyal sigortalar ve fon mevzuatı gibi) konuları iyileştirmektedir.

Bütün bunların yanında Türk özel ve kamu kurum ve organizasyonlarına, kalkınmanın anahtarı olan insan ve onun verimliliğini yükseltmek için seferber olmaları bir görev ve sorumluluk olarak düşmektedir.

AN INVESTIGATION: THE LABOUR AND EMPLOYMENT IN TURKEY FOR 2000'S YEARS

The principal element for the economic and social changes and improvements is the human factor. The utilization and planning of social and ecological resources, natural, mistorical and cultural values are only possible through the human factor.

The production has greatly increased in Turkey as a result of the increase in population and improvements realized in the employment. During the period between 1923 to 1985 while the population increased three times, the production was raised 7 times.

It is true that the labour and employment status underwent certain structural changes arising from technological and economic advancements in the world. Parallel to these changes the same structural changes took place in terms of quality, woman-man workforce in every sector in our country as well.

On the other hand, the performance, productivity and social behaviors of the workforce have gained a gradually increasing significance as we approach to the 21st century. Consequently, trained and skilled workforce is considered as something essential. Therefore, the development of the skills of "human resources" has been accepted as the fundamental principle both by the public and private sectors. In other words, all the concerned have started to seek the key to the development in the manpower and in its efficiency.

KAYNAKÇA

AK İKSAT ANSİKLOPEDİSİ, Sermet Matbaası, İstanbul, Cilt : 2, 1973.

ÇİFTLİKLİ, Mehmet.; " İşgücü Verimliliğinin Arttırılması", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı: 2.

DPT, Altıncı Beş yıllık Kalkınma Planı.

EC NEWS, Sayı: 9, 29. 2. 1988.

ERDOĞAN, Alptekin.; "İstihdam ve İşsizlik Konusunda Gerçekçi Yaklaşım", DPT-SPB basılmamış, 17. 1. 1989 tarihli rapor.

FAROOQ, Ghazi M.; "Population and employment in developing countries", International Labour Office, Geneva, 1985.

KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi.; "Sosyoloji Tarihi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, No 644, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975.

KARADUMAN, Mehmet.; "İş Piyasasındaki Gelişmeler", Ege Bölgesinde İstihdam ve İşsizlik Sempozyumu, 24 Haziran 1988.

---

* He is a member of the staff of the Faculty of Economics and Administrative Sciences Dokuz

MİLLİYET Gazetesi, 18 .4. 1988.

NAISBITT, John.; " 2000 Yılı Sonrası Sanayi Toplumu".

TOBB, İktisadi Rapor 1990.

TUSİAD, Görüş, Cilt: 15, Sayı: 4, Nisan 1987.

ZAIM, Sabahaddin.; " Çalışma Ekonomisi", Kurtuluş Matbaası, İstanbul, 1972.

ZAIM, Sabahaddin.; "Türkiye'de Nüfus Meselesi", Boğaziçi Yayınları, No: 13, İstanbul.

YALÇINTAŞ, Nevzat.; TUNA, Orhan; " Sosyal Siyaset ", Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988.